

<https://doi.org/10.5559/di.26.3.04>

ŠTO RODITELJI DJECI GOVORE I NA KOJI NAČIN PRENOSE PORUKE O ETNIČKOJ PRIPADNOSTI?

Marina ŠTAMBUK
Hrvatski studiji, Zagreb

UDK: 159.922.74(497.5):323.1
37.014.53(497.5):323.1
316.614-053.2(497.5):323.1

Pregledni rad

Primljeno: 28. 11. 2016.

Važan dio interakcije socijalizacijskih čimbenika djece obilježen je društvenim značenjem, stavovima i vjerovanjima o važnosti etničke pripadnosti, osobito u višeetničkim okruženjima. Dosadašnja istraživanja pretežno su se bavila obiteljskim funkcioniranjem i roditeljskim postupcima u obiteljima zapadnjačke kulture, većinskih grupa u društvu i srednjega socioekonomskog statusa. Budući da se obitelji iz manjinskih grupa suočavaju sa specifičnim izazovima zbog svoje različite povijesti, kulturnoga naslijeđa i statusa u društvu, generalizacija rezultata na te obitelji ograničena je. Nedostaju i istraživanja koja su se bavila obiteljskim procesima vezanim uz prenošenje poruka o grupnoj pripadnosti, i to osobito na europskom području. U radu je prikazan pregled istraživanja koja su se bavila roditeljskim postupcima u smjeru prenošenja informacija, vrijednosti, vjerovanja i stavova vezanih uz etnički identitet, odnosno etničkim odgojem. Prvo su prikazana dosadašnja teorijska razmatranja o etničkom odgoju i njegovu međuodnosu s karakteristikama i iskustvima roditelja i djece te razvojnim ishodima djece. Zatim smo se osvrnuli na ograničenja provedenih istraživanja. Naposljetku, razmotrena je važnost istraživanja etničkog odgoja za odrastanje djece u višeetničkim zajednicama u Hrvatskoj, uz pregled rezultata istraživanja o etničkom odgoju unutar etnički podijeljene zajednice grada Vukovara.

Ključne riječi: etnički odgoj, kulturno specifična socijalizacija, promicanje nepovjerenja, pripremanje na pristranost, egalitarnost

✉ Marina Štambuk, Odjel za psihologiju, Hrvatski studiji
Sveučilišta u Zagrebu, Borongajska cesta 83d,
10 000 Zagreb, Hrvatska.
E-mail: mstambuk@hrstud.hr

SADRŽAJ RODITELJSKIH PORUKA O ETNIČKOJ PRIPADNOSTI

Djeca i mladi tijekom odrastanja primaju poruke o značenju etničke pripadnosti i odnosu s pripadnicima različitih etničkih grupa iz više izvora: od roditelja, nastavnika, vršnjaka, šire rodbine, medija, institucija i drugih (Lesane-Brown, Brown, Caldwell i Sellers, 2005). Roditeljske poruke o etničkoj pripadnosti prisutne su u većini manjinskih obitelji (Thornton, Chatters, Taylor i Allen, 1990), ali se pojavljuju i u većinskim (Hamm, 2001). U anglo-američkoj literaturi izmjenjuju se termini koji označuju ove obiteljske procese: *rasni odgoj* (engl. *racial socialization*) najčešće se spominje u istraživanjima s afroameričkom populacijom, dok se *etnički odgoj* (engl. *ethnic socialization*) rabi u istraživanjima s drugim etničkim grupama (Brown i Krishnakumar, 2007). Ipak, ova dva termina sadržajno se značajno preklapaju i uglavnom podrazumijevaju roditeljske postupke u smjeru prenošenja informacija, vrijednosti, vjerovanja i stavova vezanih uz rasni ili etnički identitet (Hughes i sur., 2006). S obzirom na to da je etnički odgoj širi pojam, i mi ga rabimo u daljnjem tekstu.

Iako se osjeća manjak jasnoga teorijskog okvira u proučavanju etničkog odgoja, nova istraživanja u velikoj mjeri daju potvrdu jednom od prvih pristupa etničkom odgoju Boykina i Tomsa (1985). Autori su predložili model *trostrukoga škripca* (engl. *the triple quandary*) kako bi opisali specifične izazove s kojim se suočavaju afroamerički roditelji. Ovi roditelji moraju balansirati promicanje ponosa na svoju rasu, pripremanje djece na život u društvu u kojem prevladavaju vrijednosti, norme i stavovi većine, uz istodobno poučavanje kako se nositi s rasizmom i diskriminacijom. Rezultati dosadašnjih istraživanja pokazuju da se ova konceptualizacija može generalizirati i na druge etničke i rasne grupe u društvu, pa Hughes i suradnici (2006) predlažu model koji sadrži četiri međusobno povezane dimenzije: kulturno specifičnu socijalizaciju, pripremanje na pristranost, promicanje nepovjerenja i promicanje egalitarnosti.

Kulturno specifična socijalizacija predstavlja prenošenje poruka etničkoj pripadnosti, nasljeđu i prošlosti te posredno i/ili neposredno prenošenje običaja, tradicija, normi i vrijednosti. Razgovor o važnim povijesnim i kulturnim događajima i osobama, slavljenje etničkih blagdana, tradicionalna prehrana te učenje i upotreba jezika etničke grupe primjeri su kulturno specifične socijalizacije. O ovom obliku roditelji iz različitih etničkih grupa najspremnije razgovaraju (Hughes i Chen, 1997; Hughes i Johnson, 2001; Phinney i Chavira, 1995). Opažanja domova afroameričkih obitelji u svrhu proučavanja posrednog i neverbalnog oblika kulturne socijalizacije pokazala su kako su u većini domova prisutna obilježja etničkoga nasljeđa i kulture (Caughy, O'Campo, Randolph i Nickerson, 2002).

Pripremanje na pristranost predstavlja roditeljske postupke koji povećavaju svijest o postojanju diskriminacije i pripremanje na što uspješnije nošenje s takvim iskustvima. O ovim temama roditelji uglavnom manje razgovaraju sa svojom djecom nego o kulturno specifičnoj socijalizaciji (Hughes i Chen, 1997; Hughes i Johnson, 2001; Phinney i Chavira, 1995). Hughes i Johnson (2001) napominju kako manju zastupljenost ovakvih tema ne treba tumačiti kao znak njihove manje važnosti. Roditeljima može biti neugodno ili emocionalno zahtjevno razgovarati o ovoj temi s djecom jer nisu sigurni kako će to djelovati na njih. Također, čini se da je ovaj aspekt etničkog odgoja pod utjecajem povijesnih iskustava i kulturnih specifičnosti. Tako je učestaliji kod afroameričkih roditelja u usporedbi s roditeljima iz drugih etničkih grupa (Biafora, Warheit, Zimmerman i Gil, 1993a; Hughes, 2003), i to osobito u obiteljima azijskoga podrijetla, što može proizlaziti iz kulturnih vrijednosti koje naglašavaju skladne odnose i samokontrolu.

Promicanje nepovjerenja odnosi se na roditeljska upozorenja i upućivanje na oprez pri kontaktu s pripadnicima drugih etničkih grupa te naglašavanje socijalnih zapreka zbog etničke pripadnosti. Roditelji ove poruke mogu prenositi izravno upozoravajući ili posredno kroz vlastiti oprez u svakodnevnom životu. Promicanje nepovjerenja ne mora nužno biti usmjereno prema većinskoj grupi, nego se konceptualno i empirijski mogu razlikovati promicanja nepovjerenja prema većinskoj i prema drugim manjinskim grupama uz koje se vežu negativni stereotipi (Hughes i DuMont, 1993; Waters, 1994).

Važno je naglasiti razliku između promicanja nepovjerenja i pripremanja na pristranost. Kod oba aspekta spominju se socijalna nepravda i diskriminacija, ali za razliku od pripremanja na pristranost, kod promicanja nepovjerenja roditelji ne daju savjete djeci kako da se nose s postojećim stanjem u društvu, nego samo upozoravaju na nepravdu koju bi mogli doživjeti jer su pripadnici etničke grupe. O ovim aspektima etničkog odgoja roditelji su još manje skloni govoriti nego o prethodno navedenima (Hughes i Johnson, 2001; Thornton i sur., 1990).

Kod *promicanja egalitarnosti*, za razliku od navedenih aspekata etničkog odgoja koji su usmjereni na etničke, rasne i kulturne različitosti, naglasak je stavljen na sličnosti osoba različita etničkoga, rasnoga i kulturnoga podrijetla. U prvom redu riječ je o tzv. pristupu *sljepom na boje* (engl. *color blind*). Odnosno, o porukama kojima roditelji pokušavaju smanjiti doživljaj važnosti pripadanja određenoj etničkoj grupi i razviti kod djece egalitarne vrijednosti i stavove, kojima je u osnovi jednak tretman za sve, bez obzira na etničku ili rasnu pripadnost.

Jedan dio roditelja aktivno promiče egalitarnost u svojim obiteljima naglašavajući vrijednost, marljivost i upornost te njihovu veću važnost za uspjeh u životu od same etničke pripadnosti (Hamm, 2001; Hughes i DuMont, 1993). Slične ciljeve neki roditelji pokušavaju postići i pasivnijim pristupom, odnosno potpuno izbjegavajući teme vezane uz etničku pripadnost (Thorton i sur., 1990).

ODREDNICE ETNIČKOG ODGOJA

Karakteristike djece: dob

Poruke koje roditelji šalju odgojem nisu statične, nego se mijenjaju tijekom razvoja djece. Kulturno specifična socijalizacija i promicanje egalitarnosti relativno su stabilne (Hughes i Johnson, 2001), a postupan razvoj složenosti poruka u smjeru pripremanja na pristranost i promicanja nepovjerenja mogu se interpretirati unutar teorija razvoja etničkih predrasuda. Pripremanje na pristranost i promicanje nepovjerenja zahtijevaju višu razinu kognitivne obradbe u odnosu na kulturno specifičnu socijalizaciju. Stoga možemo pretpostaviti kako roditelji postupno izlažu djecu složenijim porukama o kontekstu u kojem odrastaju, reagirajući na promjene u njihovu kognitivnom kapacitetu. Prema sociokognitivnom pristupu (Aboud, 1988), očekivana je najveća zastupljenost etničkih predrasuda do sedme godine, a nakon toga postupno smanjenje pojavnosti predrasuda kao efekt kognitivnoga razvoja. Ipak, mnoga istraživanja pokazuju kako predrasude ostaju na istoj razini i nakon sedme godine života ili čak postaju učestalije (za pregled vidi Nesdale, 2004). Ovakvi nalazi upućuju na nedostatke sociokognitivne teorije razvoja predrasuda te na važnost da se uzmu u obzir socijalni kontekst i motivacija. Razvojna teorija socijalnog identiteta (Nesdale, 2004), uzimajući u obzir navedeno, pruža primjereniji okvir za interpretaciju dobnih razlika u etničkom odgoju.

Prema ovoj teoriji, djeca u dobi od dvije do tri godine prvo prolaze kroz *fazu nediferenciranosti*, kada im rasni i etnički znakovi nemaju nikakvo značenje. Etnički odgoj djece u ovoj dobi nije izravno istraživani, ali iz rezultata istraživanja s nešto starijom djecom možemo zaključiti da su djeca u najmlađoj dobi uglavnom posredno izložena etničkim sadržajima kroz izgled doma te igračke i priče koje imaju etnički specifičan sadržaj (Caughy i sur., 2002; Suizzo, Robinson i Pahlke, 2008).

Druga je faza *faza etničke svjesnosti*, kada djeca jasno razlikuju osobe prema boji kože i polako uče nazive za osobe koje pripadaju različitim grupama te počinju prepoznavati sebe kao pripadnika etničke grupe. U dobi od četiri godine ulaze u

fazu etničkih preferencija, za koju je karakteristična snažna preferencija vlastite grupe: pozitivno poistovjećivanje i doživljaj vlastite grupe, ali ne i negativno doživljavanje pripadnika drugih grupa. Postoji nešto više istraživanja s roditeljima i djecom u dobi od tri do šest godina, iako su i ona malobrojna. U ovoj dobi još je prisutna uglavnom samo kulturno specifična socijalizacija te, iako roditelji smatraju važnim poruke vezane uz diskriminaciju, takve poruke ne smatraju primjerenima za djecu ove dobi (Suizzo i sur., 2008).

Negativno doživljavanje drugih pojavljuje se u dobi od 6 ili 7 godina, kada djeca ulaze u *fazu nastanka etničkih predrasuda*. Od kasnoga djetinjstva prema adolescenciji djeca počinju više istraživati svoj identitet, a u adolescenciji etnički identitet postaje salijentan dio socijalnog identiteta i adolescentima postaje vrlo važno istražiti što za njih znači ta grupna pripadnost (Phinney, 1990). Doživljavaju i više iskustava u kojima etnički identitet ima važnu ulogu (Phinney i Chavira, 1995) te se pojačava njihova percepcija diskriminacije i stresa (Fisher, Wallace i Fenton, 2000). Dob ulaska u faze etničkih preferencija i nastanka etničkih predrasuda te propitkivanje identiteta koje dolazi s adolescencijom preklapaju se s rezultatima koji pokazuju da od četvrte godine roditelji svoju djecu sve češće pripremaju na pristranost, a od devete i na promicanje nepovjerenja (Hughes i Chen, 1997). I druga istraživanja u kojima su sudjelovali roditelji i/ili djeca različita raspona dobi koje uključuje kasno djetinjstvo i adolescenciju pokazuju da se postupno povećava učestalost ovih aspekata etničkog odgoja (Hughes, 2003; Johnston, Swim, Saltsman, Deater-Deckard i Petrill, 2007; Lalonde, Jones i Stroink, 2008; McHale i sur., 2006; Stevenson i Arrington, 2009). Naposljetku, s odrastanjem se proširuje i raznolikost izvora iz kojih dolaze poruke o etničkoj pripadnosti, pa djeca i mladi ovakve poruke počinju primati i od drugih članova obitelji, odraslih osoba i vršnjaka (Lesane-Brown i sur., 2005).

Karakteristike djece: spol

Kada je riječ o etničkom odgoju općenito, djevojčice uglavnom primaju više poruka nego dječaci (Priest i sur., 2014). No kada uzmemo u obzir različite aspekte etničkog odgoja, rezultati istraživanja nešto su složeniji.

Djevojčice i dječaci doživljavaju različita iskustva vezana uz rasu i etničku pripadnost. Tako se dječaci doživljavaju kao veća prijetnja i češće su izloženi diskriminaciji (Stevenson, Herro-Taylor, Cameron i Davis, 2002), što može potaknuti roditelje na prilagođavanje poruka ovisno o djetetovu spolu. U odgoju djevojčica veći se naglasak stavlja na razvijanje rasnoga ponosa i promicanje egalitarnosti, dok se kod dječaka više na-

glašava pripremanje na pristranost, osobito kada je riječ o kontaktu s policijskim osobljem (Berkel i sur., 2009; Bowman i Howard, 1985). Iako u nekim istraživanjima s afroameričkom populacijom nisu pronađene razlike (Caughy i sur., 2002; Hughes i Chen, 1997), opisani obrazac razlika s obzirom na djetetov spol najizraženiji je u ovoj populaciji, dok su rezultati za druge etničke grupe u manjoj mjeri konzistentni i češće pokazuju nepostojanje razlika (npr. vidi Phinney i Chavira, 1995; Huynh i Fuligni, 2008).

Razlike u etničkom odgoju s obzirom na djetetov spol pojavljuju se i ovisno o njihovim drugim karakteristikama i okruženju u kojem žive. S obzirom na to da se ove razlike obično ne pojavljuju kod djece predškolske dobi (npr. Brown, Tanner-Smith, Lesane-Brown i Ezell, 2007; Caughy i sur., 2002), moguće je da se razvijaju tek u kasnom djetinjstvu i adolescenciji. S odrastanjem djeca postaju izložena različitim iskustvima, što vjerojatno pridonosi i pojavljivanju spolnih razlika. Sadržaj iskustava jednim dijelom ovisi i o karakteristikama područja na kojem dijete odrasta. Etnički odgoj učestaliji je ako obitelji žive u etnički heterogenom susjedstvu u odnosu na susjedstva u kojima dominira ona etnička grupa kojoj obitelj pripada (Thornton i sur., 1990). Kada uzmemo u obzir i djetetov spol, na primjeru istraživanja s afroameričkim obiteljima pokazalo se kako u rasno homogenim susjedstvima roditelji češće rabe kulturno specifičnu socijalizaciju (rasni ponos) u odnosu sa svojim kćerkama, dok u heterogenima sinove češće pripremaju na pristranost i potiču kod njih rasni ponos (Stevenson, McNeil, Herrero-Taylor i Davis, 2005).

Karakteristike roditelja

Kada je riječ o roditeljima, njihove poruke o etničkoj pripadnosti oblikovane su u prvom redu socioekonomskim i imigracijskim statusom koji odražavaju socijalni status obitelji. Ove karakteristike roditelja povezane su s učestalošću i sadržajem etničkog odgoja jer oblikuju njihov doživljaj osobnog identiteta i pogleda na svijet (npr. etnički identitet, interpretaciju doživljene diskriminacije) te određuju okruženje u kojem žive i aktivnosti u kojima sudjeluju roditelji i djeca (Hughes i sur., 2006).

Pokazatelji socioekonomskoga statusa kao što su stupanj obrazovanja i visina prihoda povezani su s raznim aspektima etničkog odgoja. Kulturno specifična socijalizacija obično je učestalija kod roditelja s višim stupnjem obrazovanja i prihoda (Hughes i Chen, 1997; McHale i sur., 2006; Thornton i sur., 1990). Obitelji s nižim prihodima obično imaju manje kulturno specifičnih predmeta u svojim domovima, no to u većoj mjeri odražava kupovnu moć roditelja nego važnost koju za

njih ima ovakav oblik kulturno specifične socijalizacije (Caughey i sur., 2002). Roditelji srednjega socioekonomskog statusa skloniji su usredotočiti se na poruke o pripremanju na pristranost i promicanju nepovjerenja, a manje su skloni prenositi poruke vezane uz promicanje egalitarnosti, dok roditelji nižega i višega socioekonomskog statusa pokazuju obrnut trend zastupljenosti ovih oblika etničkog odgoja (Thornton, 1997 prema Hughes i sur., 2006).

Kod roditelja s kraćim *imigracijskim statusom* češća je kulturno specifična socijalizacija i pripremanje na pristranost (Knight, Bernal, Garza, Cota i Ocampo, 1993; Umaña-Taylor i Fine, 2004). Hughes i suradnici (2006) zaključuju kako ove promjene u odgoju mogu biti rezultat procesa asimilacije. Na početku se kulturno specifična socijalizacija odvija spontano: članovi obitelji koriste se svojim materinskim jezikom i povezuju se s drugim osobama iste etničke pripadnosti te istodobno pripremaju djecu na pristranost, svjesni svojega društvenoga statusa. S vremenom imigranti preuzimaju običaje i vrijednosti većine, pa roditeljske postupke usklađuju s većinskim, dok oni vezani uz etničku pripadnost postupno gube na važnosti.

Etnički identitet roditelja, odnosno snažnija identifikacija s etničkom grupom, povezana je s većom zastupljenosti kulturno specifične socijalizacije i pripremanja na pristranost, i to osobito kod roditelja starije djece (od 10 do 17 godina) u usporedbi s roditeljima mlađe djece (od 6 do 9 godina; Hughes, 2003). U istom istraživanju pronađene su razlike s obzirom na etničku pripadnost kod povezanosti snage etničkog identiteta roditelja i kulturno specifične socijalizacije bez obzira na dob djece. Kod afroameričkih roditelja ova povezanost nije bila značajna, dok je kod roditelja latinskoameričkoga podrijetla bila značajna. U istraživanjima povezanosti etničkog identiteta roditelja i etničkog odgoja primijenjene su uglavnom jednodimenzionalne mjere etničkog identiteta, što otežava interpretaciju nalaza. Rijetka istraživanja u kojima su uzete u obzir dimenzije etničkog identiteta nude potpuniju sliku ove povezanosti. Naime, etničkom odgoju skloniji su oni roditelji koji imaju pozitivniji doživljaj vlastite grupe (privatni doživljaj visokoga statusa grupe) i smatraju da je iskustvo njihove grupe jedinstveno (visoka nacionalistička ideologija; Thomas, Speight i Witherspoon, 2010). Lalonde i suradnici (2008) uz dimenzije identiteta uzeli su u obzir i razne oblike etničkog odgoja. Prema njihovim rezultatima, doživljaj statusa grupe nema značajnu ulogu, dok ideologije dosljedno predviđaju oblike etničkog odgoja. Kulturno specifičnoj socijalizaciji skloniji su roditelji koji smatraju da je iskustvo njihove rasne grupe jedinstveno (visoka nacionalistička ideologija) i da postoje značajne razlike između rasa (niska humanistička ideologija). Pripremanju na pristranost skloniji su oni koji smatraju da su različite rasne grupe slične (visoka humanistička ideologija) i

doživljavaju sličan nepravedan tretman u društvu (visoka ideologija potlačenosti manjina). U ovom istraživanju obuhvaćeni su samo pozitivni aspekti etničkog odgoja, pa autori pretpostavljaju da bi visoka centralnost i doživljaj niskog statusa imali važnu ulogu u predviđanju oblika etničkog odgoja koji naglašavaju negativne aspekte pripadanja određenoj grupi i promicanje nepovjerenja prema drugima.

Naposljetku, čini se kako *odnos spola roditelja* i etničkog odgoja oslikava uobičajene rodne razlike u roditeljstvu. Rezultati Thorton i suradnika (1990) dobiveni na reprezentativnom uzorku afroameričkih roditelja pokazuju kako su majke češće uključene u etnički odgoj nego očevi. No rezultati istraživanja McHale i suradnika (2006), provedenog na svim članovima obitelji, pokazuju kako učestalost etničkog odgoja varira ovisno o spolu djeteta i roditelja. Naime, dok se kod majki etnički odgoj ne razlikuje s obzirom na djetetov spol, očevi su skloniji češće prenositi poruke o etničkoj pripadnosti sinovima nego kćerima. Ovaj rezultat pokazuje kako ponašanje majki i očeva ima sličan obrazac kada je riječ o etničkom odgoju, kao i kada je riječ o drugim aspektima odgoja za koje se općenito pokazalo da očevi u većoj mjeri različito postupaju prema djeci s obzirom na njihov spol, dok su majke manje sklone takvim razlikama (McHale, Crouter i Whiteman, 2003).

Iskustva diskriminacije roditelja i djece

Do sada prezentirani rezultati o povezanosti karakteristika roditelja i djece s etničkim odgojem velikim dijelom reflektiraju odnos ovih roditeljskih postupaka s iskustvima roditelja i djece. Dječja dob i spol predstavljaju razvojni kontekst koji oblikuje očekivanja roditelja o iskustvima koje bi njihova djeca mogla doživjeti. Na temelju tih očekivanja roditelji prilagođavaju svoje poruke i ponašanja. Na sličan su način i roditelji različitih sociodemografskih karakteristika te socioekonomskoga i imigracijskoga statusa izloženi različitim iskustvima koja oblikuju njihove stavove i poruke koje prenose djeci, a najvažnijima su se pokazala iskustva diskriminacije.

Kulturno specifična socijalizacija i *promicanje egalitarnosti* predstavljaju proaktivne oblike etničkog odgoja, odnosno odvijaju se neovisno o iskustvima djece i roditelja (Hughes i Johnson, 2001). Pripremanje na pristranost i promicanje nepovjerenja u većoj su mjeri reaktivni. Osobna iskustva roditelja s diskriminacijom povezana su s češćim pripremanjem djece na pristranost (Crouter, Baril, Davis i McHale, 2008; Hughes i Chen, 1997). Na sličan način djeluje i doživljaj roditelja da su njihova djeca žrtve diskriminacije ili da postoji ta mogućnost (Lalonde i sur., 2008). Opisano ponašanje roditelja osobito je naglašeno kada djecu diskriminiraju odrasli u usporedbi s diskriminacijom vršnjaka (Hughes i Johnson, 2001). Kada rodi-

telji smatraju da njihova djeca doživljavaju nepravedan tretman od vršnjaka, skloniji su promicanju nepovjerenja nego pripremanju na pristranost (Hughes i Chen, 1997). Veći naglasak na promicanju nepovjerenja u istom je istraživanju pronađen i kod roditelja koji doživljavaju diskriminaciju na institucionalnoj razini.

POVEZANOST ETNIČKOG ODGOJA I RAZVOJNIH ISHODA DJECE

Različiti aspekti etničkog odgoja povezani su s nizom razvojnih ishoda djece. Ipak, u nekim istraživanjima nije pronađena značajna povezanost s razvojnim ishodima djece (Phinney i Chavira, 1995), a neki autori upozoravaju i na negativne posljedice (Hughes i sur., 2006). Stoga, kako bi što jasnije sagledali odnos etničkog odgoja i razvojnih ishoda, rezultate istraživanja prikazat ćemo zasebno za osnovne aspekte etničkog odgoja.

Kulturno specifična socijalizacija dosljedno se pokazala kao zaštitni faktor u razvoju djece. Učenje o podrijetlu i prenošenje grupnoga ponosa povezano je sa zrelijim i pozitivnijim etničkim identitetom djece (Quintana i Vera, 1999; Umaña-Taylor i Fine, 2004), višim samopoštovanjem (Constantine i Blackmon, 2002), motivacijom tijekom školovanja (Huynh i Fuligni, 2008) te s općenito manje problema u ponašanju, s internaliziranim i eksternaliziranim poteškoćama (Caughy i sur., 2002).

Povezanost s pozitivnim razvojnim ishodima očekivana je i za *promicanje egalitarnosti*, no rezultati malobrojnih istraživanja pokazuju naizgled kontradiktorne rezultate. Constantine i Blackmon (2002) pronašle su negativnu povezanost između promicanja egalitarnosti i samopouzdanja mladih. Autorice pretpostavljaju kako naglasak na promicanju egalitarnosti može stvoriti očekivanja pravednoga tretmana i mišljenje kako je društvo mnogo pravednije nego što stvarno jest te ostaviti djecu i mlade nepripremljenima da se nose s nepravednim tretmanom i diskriminacijom koja u njihovoj okolini zaista postoji.

Kao zaštitni mehanizam u nošenju s tim negativnim iskustvima pokazalo se *pripremanje na pristranost*. Iako je povezanost s pozitivnim razvojnim ishodima manje dosljedna u usporedbi s kulturno specifičnom socijalizacijom (npr. Hughes, Witherspoon, Rivas-Drake i West-Bey, 2009), pokazalo se da može pomoći u zaštiti od negativnih posljedica diskriminacije (Riina i McHale, 2012). Pozitivno je povezano i s proaktivnim strategijama nošenja s diskriminacijom, kao što su traženje potpore i primjena direktnih strategija rješavanja problema, dok je negativno povezano s neučinkovitim strategijama, kao što su verbalni sukobi (Phinney i Chavira, 1995; Scott, 2004).

Promicanje nepovjerenja usmjerava djecu na očekivanje diskriminacije i nepravednoga tretmana te razvijanje nepovjerenja prema pripadnicima vanjskih grupa (Biafora, Taylor, War-

heit, Zimmerman i Vega, 1993b), što se pokazalo značajnim prediktorom devijantnoga ponašanja (Biafora i sur., 1993a). Povezano je i s nižim razinama socijalne kompetencije, odnosno s tjeskobom, nelagodnom i izbjegavanjem socijalnih interakcija te negativnim doživljajem osobnih socijalnih vještina i kvalitete međuljudskih odnosa (Tran i Lee, 2010).

Iako primjena dimenzija modela Hughes i suradnika (2006) omogućuje integraciju donekle kontradiktornih rezultata, postoji zamjetan nedostatak teorijskih modela koji bi zadovoljavajuće opisali međuodnos aspekata etničkog odgoja i razvojnih ishoda djece. Široku sliku razvoja manjinske djece daje integrativni model García Coll i suradnika (1996). Prema ovom modelu, društveni status djeteta (određen npr. rasom, spolom, imigrantskim statusom ili etničkom pripadnošću) posredno djeluje na njegov razvoj izloženosti predrasudama i diskriminacijom koji rezultiraju društvenom segregacijom i ograničenim pristupom kvalitetnim ustanovama i uslugama (npr. vrtićima, školama, mjestu življenja ili sustavu zdravstvene zaštite). Nadalje, ovi aspekti okoline imaju ulogu u određivanju djetetovih bioloških karakteristika, dinamike obitelji i kulturno specifičnih adaptivnih strategija koje su u međusobnoj interakciji i prema ovom modelu imaju izravan utjecaj na razvojne ishode djece. Iako je ovaj model informativan, nedostaje jasniji opis mehanizama koji bi objasnili odnos etničkog odgoja i razvoja djece. Hughes i suradnice (2009) smatraju kako je glavni posredni mehanizam sustav pojma o sebi, unutar kojega središnju ulogu za odnos etničkog odgoja i ishoda razvoja djece imaju samopoštovanje i etnički identitet. Ovaj model potvrđen je u više istraživanja za različite ishode i aspekte etničkog odgoja (za pregled pogledati Rodriguez, Umaña-Taylor, Smith i Johnson, 2009). Važno je naglasiti i kako rezultati Hughes i suradnica (2009) pokazuju jednako dobro pristajanje modela za većinsku i manjinsku djecu kada je riječ o zaštitnom djelovanju kulturno specifične socijalizacije, dok je pripremanje na pristranost više povezano s blažim oblicima devijantnoga ponašanja kod većinske grupe u odnosu na manjinsku. Ovi rezultati potvrđuju da je etnički odgoj u višetetničkim zajednicama važno istraživati i u manjinskim i u većinskim grupama. Na primjeru Hrvatske, to je posebno važno za zajednice koje se oporavljaju od rata, gdje je etnička pripadnost važan element koji oblikuje dinamiku društvenih odnosa.

OGRANIČENJA I SMJERNICE ZA BUDUĆA ISTRAŽIVANJA

Jedan dio nedostataka odnosi se na pretežnu primjenu mjera samoprocjene i rijetko uključivanje više od jednoga procjenjivača. U većini istraživanja informacije su prikupljane iz jednog izvora, pa čak i kada su sudjelovali svi članovi obitelji

(npr. Hughes i Johnson, 2001). S obzirom na to da djeca mogu roditeljske poruke pogrešno interpretirati, slučajno propustiti ili aktivno ignorirati, a roditelji svjesno ili nesvjesno pristrano izvještavati o svojem ponašanju, važno je prikupiti informacije od svih članova obitelji. U jednom od rijetkih istraživanja koja uključuju procjene roditelja i djece Marshall je (1995) primijetio kako mnoga djeca čiji roditelji izvještavaju o nizu ponašanja u okviru etničkog odgoja tvrde kako ih roditelji ništa nisu naučili o rasnoj ili etničkoj pripadnosti. U istom istraživanju utvrđeno je kako djeca izvještavaju o više poruka o pripremanju na pristranost te manje poruka o kulturno specifičnoj socijalizaciji i egalitarnosti u usporedbi s učestalosti o kojoj roditelji izvještavaju.

Drugi dio nedostataka odnosi se na karakteristike uzorka. U velikom broju istraživanja sudionici su bili članovi obitelji višega ekonomskog statusa od prosječnih za promatrane manjinske grupe. S obzirom na to da etnički odgoj značajno korelira sa socioekonomskim statusom roditelja, postoji snažna potreba za istraživanjima na većim i reprezentativnijim uzorcima. Isto tako većina istraživanja provedena je na uzorcima afroameričkih obitelji u Sjedinjenim Američkim Državama, uz manji broj istraživanja provedenih s drugim manjinskim obiteljima, dok sustavnog istraživanja izvan američkoga područja nema. U Europi su posredno istraživani aspekti roditeljstva povezani s etničkom pripadnosti kao što su dječja identifikaciji s etničkom grupom s obzirom na jezik koji se govori u obitelji (Reizábal, Valencia i Barrett, 2004) ili istraživanja o povezanosti međugrupnih stavova i ponašanja djece i roditelja (npr. Ajduković i Čorkalo Biruški, 2008; Castelli, Zogmaister i Tomelleri, 2009). Povijesna iskustva, specifične kulturne vrijednosti etničkih grupa i njihov status značajni su faktori u oblikovanju etničkog odgoja (Phinney i Chavira, 1995), stoga je važno istražiti ove aspekte roditeljstva u manjinskim, ali i u većinskim, grupama, kao i u zajednicama koje bilježe sukobe etničkih grupa.

Naposljetku, rijetka su istraživanja (npr. Caughy i sur., 2002) u kojima su uz etnički odgoj uzeti u obzir i drugi aspekti roditeljstva, poput stilova roditeljstva ili podrške u obitelji. Ovakva istraživanja nužna su kako bi se utvrdilo proizlazi li važnost etničkog odgoja za razvoj djece iz specifičnih poruka o etničkim temama ili iz drugih karakteristika odnosa roditelja i djece koje etnički odgoj može obuhvaćati. Budući da se radi o novijem području istraživanja, postoji i potreba za longitudinalnim istraživanjima koja bi omogućila zaključivanje o uzročno-posljedičnim odnosima i pružila sveobuhvatan uvid.

ETNIČKI ODGOJ U VIŠEETNIČKIM ZAJEDNICAMA NAKON SUKOBA: PRIMJER VUKOVARA

Prije Domovinskoga rata Vukovar je bio ekonomski bogata i dobro integrirana višeetnička zajednica te je izvor ponosa za sugrađane bio suživot čak 29 etničkih grupa (Ajduković i Čorkalo Biruški, 2008). Ratno razaranje na području Vukovara bilo je osobito intenzivno i usmjereno na eliminiranje simbola kulture i povijesti bilo koje etničke grupe, osim vlastite, čime se nastojala spriječiti perspektiva ravnopravne višeetničke budućnosti (Čorkalo Biruški i Ajduković, 2009). Nakon rata nacionalna se struktura stanovništva promijenila: u Vukovaru se ukupan broj stanovnika smanjio za trećinu, udio Hrvata se povećao (sa 47% na 57%), dok je udio srpskoga stanovništva ostao približno jednak (sa 32% na 35%; Popis stanovništva, 1991, 2011).

Prijeratna, ratna i poslijeratna događanja temeljito i dugotrajno su narušila društvene odnose unutar ove zajednice, pa se danas etnička pripadnost (Hrvat / Srbin) doživljava kao izrazito važna razlika među pojedincima i velika zapreka suradnji i obnavljanju odnosa (Čorkalo Biruški i Ajduković, 2009). U ovakvu kontekstu osobit je izazov uspješnom roditeljstvu interpretacija međugrupnih odnosa Hrvata i Srba, odnosno, sukoba iz prošlosti i onih koji trenutačno postoje u zajednici te diskriminacije na etničkoj osnovi.

Djeca i mladi rođeni u poslijeratnom Vukovaru nikada nisu imali iskustvo života u funkcionalnoj višeetničkoj zajednici. Naprotiv, zajednicu u kojoj oni odrastaju karakterizira naglašavanje etničke pripadnosti kao (jedine) relevantne informacije o drugoj osobi, snažna socijalna norma o nepoželjnosti međuetničkih kontakata te manjak modela od kojih bi mogli učiti o međuetničkoj suradnji. Podijeljenosti socijalnoga svijeta djece i mladih dodatno pridonosi i školovanje u različitim razrednim odjelima, suprotnim smjenama ili prostorno odjeljenim okolinama, gdje se salijentnost etničkog identiteta ne može izbjeći. Djeca i mladi susreću se kao *mi* i *oni* te izgrađuju svoj socijalni identitet prije svega na temelju etničke pripadnosti (Čorkalo Biruški i Ajduković, 2012). Prema teoriji socijalnog identiteta (Tajfel i Turner, 1986), ljudi više vrednuju grupe kojima pripadaju i to pripadanje rabe kao izvor samopoštovanja. Dakle, učestale socijalne usporedbe u podijeljenoj zajednici kao što je Vukovar pojačavaju važnost etničkog identiteta i smanjuju vjerojatnost međuljudskih kontakata, a samim time i predrasuda, što se očituje u rezultatima istraživanja.

U usporedbi s roditeljima i učiteljima, djeca i mladi pokazuju veću sklonost podjelama i diskriminaciji te veću pristranost i negativnije stavove o pripadnicima druge etničke

grupe (Ajduković i Čorkalo Biruški, 2008). Imaju i malo prijatelja te manje učestale i bliske kontakte s pripadnicima vanjske grupe (Čorkalo Biruški i Ajduković, 2007; Reidy i sur., 2015). Istraživanja provedena u tri vremenske točke u rasponu od 10 godina (od 2001. do 2011. godine) pokazuju kako ti kontakti postaju brojniji i bliskiji, ali općenito govoreći oni ne prelaze razinu poznanstava (Čorkalo Biruški i Ajduković, 2012).

Važnost etničkog odgoja za psihosocijalni razvoj djece prvi se put u Hrvatskoj počeo istraživati u sklopu projekta "Djeca i međuetnički odnosi u zajednici" (2011). Istraživanje je provedeno u svim vukovarskim školama gdje se nastavni program odvija na hrvatskom i srpskom jeziku, odnosno u tri osnovne škole (od ukupno sedam) i u svim srednjim školama. U njima je kao potencijalnim sudionicima pristupljeno svim učenicima koji pohađaju 8. razred osnovne škole i 2. razred srednje škole te njihovim roditeljima. Odaziv na sudjelovanje u istraživanju bio je relativno visok (87,7% kod mladih i 71,7% kod roditelja) te je u konačnici u istraživanju sudjelovalo 125 učenika 8. razreda osnovne škole, 433 učenika 2. razreda srednje škole i 732 roditelja. Razvijena je mjera etničkog odgoja (Štambuk i Čorkalo Biruški, 2011; sadržaj instrumenta dostupan u Štambuk, 2015), a čestice su konstruirane kako bi obuhvaćale različite dimenzije u skladu s modelom Hughes i suradnika (2006). Unatoč različitom sadržaju čestica, eksploratorna faktorska analiza pokazala je postojanje jednog dominantnog faktora na uzorcima djece, majki i očeva. Jednodimenzionalnu strukturu potvrdili su i rezultati konfirmatorne faktorske analize (Štambuk, 2015). Dakle, ukupni rezultat na toj skali odražavao je općenito naglašavanje važnosti etničke pripadnosti unutar obitelji.

Slično kao i u dosadašnjim istraživanjima, povezanost izvještaja djece i njihovih roditelja bila je umjerena, dok su izvještaji majki i očeva bili visoko povezani (Štambuk, 2015). Rezultati t-testa pokazali su kako nema statistički značajne razlike u učestalosti etničkog odgoja s obzirom na etničku pripadnost djece i njihovih roditelja, odnosno da su teme vezane uz etničku pripadnost podjednako zastupljene u hrvatskim i u srpskim obiteljima. Uzimajući u obzir kako je etnička pripadnost izrazito važna za sve pojedince u Vukovaru, jednaka zastupljenost bila je i očekivana te potvrđuje važnost istraživanja etničkog odgoja i u većinskim grupama u društvu. Kao dio obiteljske dinamike, etnički odgoj pokazao se povezanim s nekim aspektima obiteljske povijesti i okoline u kojoj mladi odrastaju (Štambuk, 2015). Dok u srpskim obiteljima ove povezanosti nisu značajne, u hrvatskim obiteljima pronađene su značajne, slabe do umjerene pozitivne povezanosti etničkog odgoja s traumatskim događajima koje je obitelj doživjela tijekom rata, obiteljskom klimom i nadzorom.

Rezultati modeliranja strukturalnim jednadžbama upućuju na važnost etničkog odgoja za razvoj mladih, a osobito za njihove međugrupne odnose te na medijacijsku ulogu samoefikasnosti i etničkog identiteta (Štambuk i Čorkalo Biruski, 2016). Kada je riječ o razvojnim ishodima, mjerene su internalizirane poteškoće uz pomoć pokazatelja emocionalnih poteškoća i problema u odnosima s vršnjacima te eksternalizirane poteškoće uz pomoć pokazatelja problema u ponašanju i hiperaktivnosti (Upitnik snaga i poteškoća; Goodman, 1997 prema Štambuk, 2015).

Kod ovih je razvojnih ishoda efekt etničkog odgoja slab, ali statistički značajan, a smjer povezanosti upućuje na njegovu kompleksnu ulogu. Mladi u čijim se obiteljima više naglašava važnost etničke pripadnosti imaju izraženiji osjećaj samoefikasnosti, odnosno za sebe smatraju da se mogu bolje nositi s problemima i prilagodljiviji su nakon stresnih događaja, što je povezano s manje izraženim poteškoćama. Intenzivniji etnički odgoj povezan je i sa snažnijim etničkim identitetom, koji je dalje povezan s manje internaliziranih poteškoća. Na temelju ovih rezultata dalo bi se zaključiti kako etnički odgoj ima zaštitnu ulogu u razvoju mladih. No rezultati pokazuju i to da je etnički odgoj izravno povezan s više internaliziranih poteškoća. Osim toga, povezanošću sa snažnijim etničkim identitetom, etnički je odgoj povezan i s više eksternaliziranih poteškoća. Dakle, etnički odgoj u isti mah može biti i faktor rizika u dječjem razvoju.

Budući da su za razvoj i prilagodbu mladih te u konačnici i za izgradnju stabilne budućnosti višeetničke zajednice važni međuetnički stavovi i odnosi, značajno je da rezultati pokazuju snažniji efekt etničkog odgoja na međuetničke odnose. Mladi čiji roditelji u obitelji više naglašavaju važnost etničke pripadnosti imaju snažnije izražen etnički identitet, koji nadalje predviđa manju sklonost suprotstavljanju vršnjacima u situacijama međuetničkih napetosti i konflikata te pokazuju veću sklonost diskriminiranju vršnjaka druge etničke grupe.

Kada je riječ o međuetničkim odnosima, važno je navesti i kako je etnički odgoj uz osjećaj nesigurnosti u zajednici medijator odnosa između doživljaja viktimiziranosti vlastite grupe i pokazatelja međugrupnih odnosa kako ih danas doživljavaju djeca i mladi (Štambuk i sur., 2016). Naime, mladi – iako osobno nisu doživjeli ratnu viktimizaciju – na temelju izloženosti informacijama iz okoline (medija, vršnjaka, važnih osoba u zajednici i sl.) rekonstruiraju doživljaj viktimiziranosti vlastite grupe, što ih može potaknuti na razgovor s roditeljima o etnički relevantnim temama. U navedenom istraživanju, izraženiji doživljaj da je njihova grupa bila veća žrtva u ratu pokazao se povezanim s učestalijim naglašavanjem važnosti etničke pripadnosti u obitelji, što je nadalje povezano s

većom nesigurnosti u zajednici i, konačno s izraženijim doživljajem diskriminiranosti vlastite grupe i sklonosti diskriminiranju vanjske grupe.

ZAKLJUČAK

Rezultati dosadašnjih istraživanja, međunarodnih i onih provedenih u Hrvatskoj, pokazuju značajnu ulogu etničkog odgoja za razvoj djece, a osobito za njihove međugrupne odnose, te upućuju na važnost nastavka i proširenja istraživanja na području Hrvatske.

Nalazi istraživanja o etničkom odgoju mogu usmjeriti razvoj intervencija čija je svrha pomoći djeci i mladima u razvijanju pozitivnoga osobnog identiteta te stabilnih i nenasilnih odnosa s vršnjacima bez obzira na njihovo etničko, religijsko, rasno i kulturno podrijetlo. U svrhu uspješnog razvoja i socijalnopsihološke prilagodbe, važno je da djeca, pripadnici manjina, izgrade pozitivan etnički identitet, ali i pozitivne stavove prema pripadnicima većine i drugih grupa. Na sličan način, za djecu, pripadnike većine, važno je razumjeti društveni položaj i odgovornost vlastite grupe te prihvatiti važnost podržavanja i učenja o manjinama u zajednici. Kao što je već rečeno, u kontekstu etnički podijeljene zajednice, važnost etničke pripadnosti kao komponente identiteta često je prenaplašena, stoga treba djeci pružiti razne mogućnosti međugrupnih kontakata i prilike da uspostave svoj socijalni identitet i na temelju drugih obilježja, a ne samo etničke pripadnosti. U tim procesima roditelji često djeluju kao filter onih poruka koje djeca i mladi dobivaju iz šire okoline (Reidy i sur., 2015), stoga je važno raditi na programima koji će poticati roditelje da svojoj djeci prenose prihvaćanje etničke raznolikosti i poticanje međuetničke suradnje.

Dugoročno, to može pridonijeti oporavku i razvoju zajednica koje se nose s interpretacijom i integracijom međugrupnih sukoba iz prošlosti. Također, s obzirom na učestalost migracija i sve veću složenost etničkoga sastava zajednica, takve intervencije mogu pripremiti djecu i mlade za konstruktivni suživot unutar heterogenih zajednica.

LITERATURA

- Aboud, F. E. (1988). *Children and prejudice*. Oxford: Basil Blackwell.
- Ajduković, D. i Čorkalo Biruški, D. (2008). Caught between the ethnic sides: Children growing up in a divided post-war community. *International Journal of Behavioral Development*, 32(4), 337–347. <https://doi.org/10.1177/0165025408090975>
- Berkel, C., Murry, V. M., Hurt, T. R., Chen, Y. F., Brody, G. H., Simons, R. L., Cutrona, C. i Gibbons, F. X. (2009). It takes a village: Protecting rural African American youth in the context of racism. *Journal of Youth and Adolescence*, 38(2), 175–188. <https://doi.org/10.1007/s10964-008-9346-z>

- Biafora, F. A., Warheit, G. J., Zimmerman, R. S. i Gil, A. G. (1993a). Racial mistrust and deviant behaviors among ethnically diverse Black adolescent boys. *Journal of Applied Social Psychology*, 23(11), 891–910. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.1993.tb01012.x>
- Biafora, F., Taylor, D., Warheit, G., Zimmerman, R. i Vega, W. (1993b). Cultural mistrust and racial awareness among ethnically diverse Black adolescent boys. *Journal of Black Psychology*, 19(3), 266–281. <https://doi.org/10.1177/00957984930193003>
- Bowman, P. J. i Howard, C. (1985). Race-related socialization, motivation, and academic achievement: A study of Black youths in three generation families. *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, 24(2), 134–141. [https://doi.org/10.1016/S0002-7138\(09\)60438-6](https://doi.org/10.1016/S0002-7138(09)60438-6)
- Boykin, A. W. i Toms, F. D. (1985). Black child socialization: A conceptual framework. U H. P. McAdoo i J. L. McAdoo (Ur.), *Black children: Social, educational, and parental environments* (str. 33–51). Newbury Park, CA: Sage.
- Brown, T. L. i Krishnakumar, A. (2007). Development and validation of the adolescent racial and Ethnic Socialization Scale (ARESS) in African American families. *Journal of Youth and Adolescence*, 36(8), 1072–1085. <https://doi.org/10.1007/s10964-007-9197-z>
- Brown, T. N., Tanner-Smith, E. E., Lesane-Brown, C. L. i Ezell, M. E. (2007). Child, parent, and situational correlates of familial ethnic/race socialization. *Journal of Marriage and Family*, 69(1), 14–25. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2006.00339.x-i1>
- Castelli, L., Zogmaister, C. i Tomelleri, S. (2009). The transmission of racial attitudes within the family. *Developmental Psychology*, 45(2), 586–591. <https://doi.org/10.1037/a0014619>
- Caughy, M. O., O'Campo, P. J., Randolph, S. M. i Nickerson, K. (2002). The influence of racial socialization practices on the cognitive and behavioral competence of African American preschoolers. *Child Development*, 73(5), 1611–1625. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00493>
- Constantine, M. G. i Blackmon, S. K. M. (2002). Black adolescents' racial socialization experiences: Their relations to home, school, and peer self-esteem. *Journal of Black Studies*, 32(3), 322–335. <https://doi.org/10.1177/002193470203200303>
- Crouter, A. C., Baril, M. E., Davis, K. D. i McHale, S. M. (2008). Processes linking social class and racial socialization in African American dual-earner families. *Journal of Marriage and Family*, 70(5), 1311–1325. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2008.00568.x>
- Čorkalo Biruški, D. i Ajduković, D. (2007). Separate schools – a divided community: The role of the school in post-war social reconstruction. *Review of Psychology*, 14(2), 93–108.
- Čorkalo Biruški, D. i Ajduković, D. (2009). Od dekonstrukcije do rekonstrukcije traumatizirane zajednice: primjer Vukovara. *Revija za socijalnu politiku*, 16(1), 1–24. <https://doi.org/10.3935/rsp.v16i1.774>
- Čorkalo Biruški, D. i Ajduković, D. (2012). *Škola kao prostor socijalne integracije djece i mladih u Vukovaru*. Zagreb: Zaklada Friedrich Ebert.
- Fisher, C. B., Wallace, S. A. i Fenton, R. E. (2000). Discrimination distress during adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 29(6), 679–695. <https://doi.org/10.1023/A:1026455906512>

García Coll, C. T., Lamberty, G., Jenkins, R., McAdoo, H. P., Crnic, K., Wasik, B. H. i Vázquez García, H. (1996). An integrative model for the study of developmental competencies in minority children. *Child Development*, 67(5), 1891–1914. <https://doi.org/10.2307/1131600>

Hamm, J. V. (2001). Barriers and bridges to positive cross-ethnic relations: African American and White parent socialization beliefs and practices. *Youth and Society*, 33(1), 62–98. <https://doi.org/10.1177/0044118X01033001003>

Hughes, D. (2003). Correlates of African American and Latino parents' messages to children about ethnicity and race: A comparative study of racial socialization. *American Journal of Community Psychology*, 31(1–2), 15–33. <https://doi.org/10.1023/A:1023066418688>

Hughes, D. i Chen, L. (1997). When and what parents tell children about race: An Examination of race-related socialization among African American families. *Applied Developmental Science*, 1(4), 200–214. https://doi.org/10.1207/s1532480xads0104_4

Hughes, D. i DuMont, K. (1993). Using focus groups to facilitate culturally anchored research. *American Journal of Community Psychology*, 21(6), 775–806. <https://doi.org/10.1007/BF00942247>

Hughes, D. i Johnson, D. (2001). Correlates in children's experiences of parents' racial socialization behaviors. *Journal of Marriage and Family*, 63(4), 981–995. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2001.00981.x>

Hughes, D., Rodriguez, J., Smith, E. P., Johnson, D. J., Stevenson, H. C. i Spicer, P. (2006). Parents' ethnic-racial socialization practices: A review of research and directions for future study. *Developmental Psychology*, 42(5), 747–770. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.42.5.747>

Hughes, D., Witherspoon, D. P., Rivas-Drake, D. i West-Bey, N. D. (2009). Received ethnic-racial socialization messages and youths' academic and behavioral outcomes: Examining the mediating role of ethnic identity and self-esteem. *Cultural Diversity & Ethnic Minority Psychology*, 15(2), 112–124. <https://doi.org/10.1037/a0015509>

Huynh, V. W. i Fuligni, A. J. (2008). Ethnic socialization and the academic adjustment of adolescents from Mexican, Chinese, and European backgrounds. *Developmental Psychology*, 44(4), 1202–1208. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.44.4.1202>

Johnston, K. E., Swim, J. K., Saltsman, B. M., Deater-Deckard, K. i Pettrill, S. A. (2007). Mothers' racial, ethnic, and cultural socialization of transracially adopted Asian children. *Family Relations*, 56(4), 390–402. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2007.00468.x>

Knight, G. P., Bernal, M. E., Garza, C. A., Cota, M. K. i Ocampo, K. A. (1993). Family socialization and the ethnic identity of Mexican-American children. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 24(1), 99–114. <https://doi.org/10.1177/0022022193241007>

Lalonde, R. N., Jones, J. M. i Stroink, M. L. (2008). Racial identity, racial attitudes, and race socialization among Black Canadian parents. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 40(3), 129–139. <https://doi.org/10.1037/0008-400X.40.3.129>

Lesane-Brown, C. L., Brown, T. N., Caldwell, C. H. i Sellers, R. M. (2005). The comprehensive race socialization inventory. *Journal of Black Studies*, 36(2), 163–190. <https://doi.org/10.1177/0021934704273457>

Marshall, S. (1995). Ethnic socialization of African American children: Implications for parenting, identity development, and academic achievement. *Journal of Youth and Adolescence*, 24(4), 377–396. <https://doi.org/10.1007/BF01537187>

McHale, S. M., Crouter, A. C., Kim, J. Y., Burton, L. M., Davis, K. D., Dotterer, A. M. i Swanson, D. P. (2006). Mothers' and fathers' racial socialization in African American families: Implications for youth. *Child Development*, 77(5), 1387–1402. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2006.00942.x>

McHale, S. M., Crouter, A. C. i Whiteman, S. D. (2003). The family contexts of gender development in childhood and adolescence. *Social Development*, 12(1), 125–148. <https://doi.org/10.1111/1467-9507.00225>

Nesdale, D. (2004). Social identity processes and children's ethnic prejudice. U M. Bennett i F. Sani (Ur.), *The development of social self* (str. 219–245). New York: Psychology Press. https://doi.org/10.4324/9780203391099_chapter_8

Phinney, J. S. (1990). Ethnic identity in adolescents and adults: Review of research. *Psychological Bulletin*, 108(3), 499–514. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.108.3.499>

Phinney, J. S. i Chavira, V. (1995). Parental ethnic socialization and adolescent coping with problems related to ethnicity. *Journal of Research on Adolescence*, 5(1), 31–53. https://doi.org/10.1207/s15327795jra0501_2

Priest, N., Walton, J., White, F., Kowal, E., Baker, A. i Paradies, Y. (2014). Understanding the complexities of ethnic-racial socialization processes for both minority and majority groups: A 30-year systematic review. *International Journal of Intercultural Relations*, 43, 139–155. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2014.08.003>

Quintana, S. M. i Vera, E. M. (1999). Mexican American children's ethnic identity, understanding of ethnic prejudice, and parental ethnic socialization. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 21(4), 387–404. <https://doi.org/10.1177/0739986399214001>

Popis stanovništva (1991). Zagreb: Državni zavod za statistiku.

Popis stanovništva (2011). Zagreb: Državni zavod za statistiku.

Reidy, C. M., Taylor, L. K., Merrilees, C. E., Ajduković, D., Čorkalo Biruški, D. i Cummings, E. M. (2015). The political socialization of youth in a post-conflict community. *International Journal of Intercultural Relations*, 45, 11–23. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2014.12.005>

Reizábal, L., Valencia, J. i Barrett, M. (2004). National identifications and attitudes to national ingroups and outgroups amongst children living in the Basque country. *Infant and Child Development*, 13(1), 1–20. <https://doi.org/10.1002/icd.328>

Riina, E. M. i McHale, S. M. (2012). Adolescents' experiences of discrimination and parent–adolescent relationship quality. The moderating roles of sociocultural processes. *Journal of Family Issues*, 33(7), 851–873. <https://doi.org/10.1177/0192513X11423897>

Rodriguez, J., Umaña-Taylor, A., Smith, E. P. i Johnson, D. J. (2009). Cultural processes in parenting and youth outcomes: Examining a model of racial-ethnic socialization and identity in diverse populations. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 15(2), 106–111. <https://doi.org/10.1037/a0015510>

- Scott, L. D. (2004). Correlates of coping with perceived discriminatory experiences among African American adolescents. *Journal of Adolescence*, 27(2), 123–137. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2003.11.005>
- Stevenson, H. C. i Arrington, E. G. (2009). Racial/ethnic socialization mediates perceived racism and the racial identity of African American adolescents. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 15(2), 125–136. <https://doi.org/10.1037/a0015500>
- Stevenson, H. C., Herrero-Taylor, T., Cameron, R. i Davis, G. Y. (2002). "Mitigating instigation": Cultural phenomenological influences of anger and fighting among "big-boned" and "baby-faced" African American youth. *Journal of Youth and Adolescence*, 31(6), 473–485. <https://doi.org/10.1023/A:1020267221683>
- Stevenson, H. C., McNeil, J. D., Herrero-Taylor, T. i Davis, G. Y. (2005). Influence of perceived neighborhood diversity and racism experience on the racial socialization of Black youth. *Journal of Black Psychology*, 31(3), 273–290. <https://doi.org/10.1177/0095798405278453>
- Suizzo, M., Robinson, C. i Pahlke, E. (2008). African American mothers' socialization beliefs and goals with young children: Themes of history, education, and collective independence. *Journal of Family Issues*, 29(3), 287–316. <https://doi.org/10.1177/0192513X07308368>
- Štambuk, M. (2015). *Provjera ekološkoga modela odnosa međuetničkih napetosti i dječjega ponašanja u poslijeratnoj zajednici*. (Neobjavljena doktorska disertacija). Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb. Dostupno na http://bib.irb.hr/datoteka/768776.M_Stambuk_-_disertacija.pdf
- Štambuk, M. i Čorkalo Biruški, D. (2011). *Djeca i međuetnički odnosi u zajednici*. Neobjavljena projektna dokumentacija. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Štambuk, M. i Čorkalo Biruški, D. (2016). *Etnički odgoj u podijeljenoj zajednici nakon sukoba*. Domovinski rat – mogućnosti znanstvenog pristupa, Zagreb, 10.–11. listopada 2016.
- Štambuk, M., Taylor, L., Löw, A., Čorkalo Biruški, D., Merrilees, C. E., Ajduković, D. i Cummings, E. M. (2016). *Perceived group victimization and discrimination among youth in a post-conflict community: The mediating role of ethnic upbringing practices and interethnic insecurity*. The Good Society: Prospects for Reason, Communication, and Well-being (The 39th Annual Scientific Meeting ISPP), Varšava, 13.–16. srpnja 2016.
- Tajfel, H. i Turner, J. C. (1986). The social identity theory of intergroup behaviour. U S. Worchel i W. G. Austin (Ur.), *Psychology of intergroup relations* (str. 7–24). Chicago: Nelson-Hall Publishers.
- Thornton, M. C., Chatters, L. M., Taylor, R. J. i Allen, W. R. (1990). Socio-demographic and environmental correlates of racial socialization by Black parents. *Child Development*, 61(2), 401–409. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1990.tb02786.x>
- Thomas, A. J., Speight, S. L. i Witherspoon, K. M. (2010). Racial socialization, racial identity, and race-related stress of African American parents. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 18(4), 407–412. <https://doi.org/10.1177/1066480710372913>
- Tran, A. G. T. T. i Lee, R. M. (2010). Perceived ethnic-racial socialization, ethnic identity, and social competence among Asian American

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 26 (2017), BR. 3,
STR. 385-404

ŠTAMBUK, M.:
ŠTO RODITELJI DJECL...

late adolescents. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 16(2), 169–178. <https://doi.org/10.1037/a0016400>

Umaña-Taylor, A. J. i Fine, M. A. (2004). Examining ethnic identity among Mexican-origin adolescents living in the United States. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 26(1), 36–59. <https://doi.org/10.1177/0739986303262143>

Waters, M. C. (1994). Ethnic and racial identities of second-generation Black immigrants in New York City. *International Migration Review*, 28(4), 795–820. <https://doi.org/10.2307/2547158>

What Parents Say and in Which Way They Convey Messages about Ethnicity to Children?

Marina ŠTAMBUK
Croatian Studies, Zagreb

Children's developmental outcomes are the result of their unique characteristics and different environments they develop in, as well as their interaction. An important part of this interaction is marked by social meaning, attitudes and beliefs about the importance of ethnicity, especially in a multiethnic environment. Previous studies were dominantly focused on family functioning and parenting processes in western families, majority groups and middle socioeconomic status. Minority families face specific challenges due to their different history, cultural heritage and status in society, thus generalization of the existing results to these families is limited. Also, there is a lack of research on family processes that include transmission of messages about group membership, especially in the European area. In this paper we review research about ethnic socialization, i.e. parenting in the direction of conveying information, values, beliefs and attitudes related to ethnicity. First, we present the theoretical framework of ethnic socialization and its relationship with parents' and children's characteristics and experiences as well as children's developmental outcomes. Second, we consider limitations of the existing research. Finally, we discuss the importance of the ethnic socialization research in Croatian multiethnic communities along with an overview of the research on ethnic socialization in the ethnically divided city of Vukovar.

Keywords: ethnic socialization, cultural socialization, preparation for bias, promotion of mistrust, egalitarianism

Međunarodna licenca / International License:
[Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0.](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)